

Diskussion

BIOGRAFIEN, LEVENDE ELLER DØD?

AF

HANS LYNGBY JEPSEN

Det er heldigvis sjældent, en anmelder starter sin anmeldelse med at meddele at en bog som den, han tager stilling til, har han tidligere afslået at skrive, fordi han følte, at den lå uden for hans formåen. Anmeldelsens tendens er i så fald forudsigelig, elementært min kære Watson. Sådan startede Viggo Sjøqvist i *Historisk Tidsskrift* bd. 80 hæfte 1 (juli 1980) sin anmeldelse af min biografi om Thorvald Stauning. Anmeldelsen kom i påfaldende grad til at minde om et pinligt selvforsvar. Der var god grund til at lade det stå uimodsagt og ukommenteret — hvis ikke anmelder og biograf Sjøqvist bevidst og ubevidst i kampens hede havde tacklet sig ind på problemer der hæmmer den danske biografi som genre.

Sjøqvist starter med at undskylde sit nej til opfordringen («fra socialdemokratisk side») med, at dels er materialet enormt stort, dels er det mangelfuldt, fordi så meget er udforsket og vanskeligt tilgængeligt, det er derfor næsten håbløst at løse opgaven på den måde, Sjøqvist ville have løst den, og når den ikke er blevet løst på den måde, er den ikke løst og potten ude. Det er en fin argumentation, der svarer til at Jacob Paluden som anmelder skulle have slagtet alle romaner, der ikke var skrevet over hans egen Jørgen Stein-læst. En sådan anmelderpraksis ville aldrig være blevet tolereret i det litterære laug. Har historikere en anden moral?

De har tilsyneladende en nidkær sans for bagateller — også de irrelevante, f. eks. at jeg er fhv. forfatterforeningsformand og i 1967 modtog Søren Gyldendal prisen og bor på »en siciliansk bondegård« (jeg vil nærmest kalde det et husmandssted) og »efter en del vanskeligheder« blev overtalt af Gyldendal til at påtage mig opgaven og »var udsat for et stærkt og kontinuerligt pres, førend han endelig gav sig«. Sagt med sordin, det er (hvad Sjøqvist må indrømme, hvis han kan) bedøvende ligegyldigt, desuden pibende forkert. Kopimaskinen er opfundet (så Hansen kunne sidde på Samsø og skrive om Hamsun), flyvemaskinen ligeså, og det eneste pres, jeg var udsat for, var nogle gode glas hvidvin til fisken i Kil og Ole Wivels hjem på Skagen. Ret skal være ret, også mod forlaget.

Det er ikke min fejl, at vi nu havnede i det private, som Sjøqvist ellers ikke er nogen ynder af. Af de rørende mange fejl, en halv snes bagateller og misforståelser og en enkelt væsentlig, som Sjøqvist remser op, er den væsentlige rettet i min bogs 2. og 3. oplag (dateringen af Staunings ministerudnævnelse i 1916). Resten er *petit*. Forøvrigt er én fejl på små 500 sider vist ikke dårligt, sammenlignet med

andres historiske arbejder, også Sjøqvists. Men lad os nærme os det væsentlige, nemlig den debat, Sjøvist berører, om det dubiøse ved overhovedet at forfatte biografier. Det er dér, hans og min uenighed går op i en spids. Han skriver, at mine »almene forudsætninger ikke slår til« (hvad det så er for nogen?) og fortsætter: »Nu kunne han være kommet uden om denne vanskelighed, ifald han havde indskrænket sig til at skrive en bog om privatmanden Stauning og gennem denne indfaldsvinkel søgt at forklare noget om den hypnotiske magt, den socialdemokratiske leder øvede på sin samtid. Det har han enten ikke villet, eller også har forlaget ikke tilladt ham at gøre det, men i stedet krævet en all-round skildring« (det slemme forlag igen, jeg ved ikke, hvad Sjøqvist forestiller sig, sandheden er at fra det øjeblik, aftalen blev truffet og til manus forelå, blandede forlaget sig ikke). Sjøqvist fortsætter: det er »det personlige element i Staunings livsskæbne, der optager ham. Hvis dette er tilfældet, så havde han nok, som tidligere antydet, stået sig ved at begrænse opgaven hertil«.

De to udsagn afslører, hvor begrænset Sjøqvist ser på opgaven: at skrive en biografi. Opdeling mellem privatliv og profession er kunstig i betydningen unaturlig. Jeg kan ikke forestille mig politiker Stauning uden privatmand Stauning eller omvendt. Det kan Sjøqvist godt. Han gør det. I hans bøger om P. Munch og Scavenius eksisterer privatmændene ikke. Sjøqvist skærer Munch og Scavenius midt igennem og præsenterer halvdelene. Jeg læser hans solide og veldokumenterede bøger med stort udbytte, men med biografier har de intet at gøre, sådan som genren opfattes i andre lande. *Levnedsbeskrivelse, livshistorie*. Jo historie er der nok af, men ikke gnist af liv. Beskrivelse, men ikke levned. Lad os tage Munch i Sjøqvists udgave: han får lov til at have en slags barndom og studenterår, så tager politikken magten fra personen og fylder bogen, de sørgelige rester får historikeren, og der sættes sløjfe med 8 sider om de sidste 8 bitre år af Munchs liv. Kone og privatliv? Måske var P. Munch en tørvetriller af dem, der går atten på dusinet af, men det var Stauning sandt for dyden ikke! Og så vidt jeg er orienteret heller ikke Scavenius. Det gør ikke Sjøqvists fortjeneste som politisk-historisk skribent mindre, men som livshistorier og levnedbeskrivelser er hans værker todimensionale. Jeg sagde i et interview lidt groft, at historikere skaber papfigurer. Det gælder ikke alle: der findes danske historikere som kan få en figur op at stå på begge ben, men de er få. Sjøvist er ikke utilbøjelig til at give mig ret: »Ordene om historikernes papfigurer er såmænd ikke helt forkerte. Videnskabens folk er jo sjældent benådet med større kunstneriske evner. Til gengæld lokkes de ikke så let på afveje i deres menneskeskildringer«. Sandt nok, Sjøqvist lokkes end ikke på vej. Selv af en så anekdotepreget letvægts-biografi som Rolf Stenersens om Edvard Munch lærer jeg mere om mennesket Munch, end jeg erfarer om manden Scavenius i Sjøqvists to store bind. Hvad får Sjøqvist til at skære sine personer over og smide det halve bort: frygt for det private eller afmagt over for opgaven?

Eller sagt på anden vis: hvad bør en biografi være. hel eller halv, privat og/eller profession? For mig er svaret let. Kan der overhovedet være tvivl? Hvad er Stauning blevet? »Hvordan er det så gået med personschildringen?« spørger Sjøqvist. Og så er han ude på vand, hvor han ikke har svømmet før. Skønt bogen »set ud fra Lyngby Jepsens forudsætninger« (der er de igen!) »sletikke (er) no-

gen ringe bog«, er den »havnet mellem to stole«, og det kunne måske være undgået ved — hold på hat og tænder! — at lade et »forskerteam« skrive biografien! Det forslag er et sådant brag af opfindsomhed, at vi må vende tilbage til det, og det afslører Sjøqvists despekt for biografien som genre. Men hvorfor ligger jeg eller rettere biografien mellem to stole? Jo, jeg »lokkes på afveje af netop de forfatterevner, der skulle gøre det muligt at skabe en »skulptur«. I stedet bliver han blot referent af en »chronique scandaleuse«. Det er, som om han ikke har gjort sig klart, at de friheder en moderne forfatter kan tage, når han skaber sine mere eller mindre fiktive romanfigurer, dem kan han ikke uden videre anvende i en levnedsskildring om en person, der er død i vor tid«.

Skandalerne forårsages, for at sige det kort, af kvinder og alkohol. Sjøqvist har næppe fantasi til at forestille sig (og jeg har ikke benyttet), hvad man sagde og endnu husker om landsfaderen i min barndomsby Aalborg. Jeg har efter eget skøn netop sparet på krudtet i forhold til, hvad der findes i magasinerne. Og herrememini, det meste var jo kendt og delvis beskrevet i forvejen (f. eks. af Viggo Kampmann, der selv havde remme af huden). Den værste synd i Sjøqvists øjne er et langt brev, jeg citerer af, skrevet ved Staunings separation fra Olga, før han rejste til Grønland og »satte livet på spil«, overladt til H. P. Sørensen for at hindre »hyklerskens« optræden »på min grav«. Det er et afslørende brev, indrømmet, derfor citeret med omhu. Ægteskabet mellem Olga og Th var kørt op på de høje nagler — det havde det forresten været næsten fra den dag de blev gift. Staunings forhold til kvinder var naivt — og kynisk. Han troede dem — brugte dem (f. eks. den adopterede Holgers mor), han svigtede dem og blev derfor svigtet, han gik op i limningen, men klistrede selv skårene sammen (hans svaghed, hans styrke). Lille Anna, Olga, Sylvia Pio, Augusta, hvis de ikke er en del af mandens livshistorie, hvad er de så? Staffage til kaffeskænkning, selskabspynt ved kongeballer? Staunings brev til Olga er et menneskeligt (umenneskeligt) dokument af de sjældne, enestående. »Det kan roligt siges«, skriver Sjøqvist, »at ingen ansvarsbevidst faghistoriker ville have offentliggjort dette dokument på den måde, Lyngby Jepsen har gjort. Der kunne højst være tale om at gengive det i kort referat. Men her svigter forfatterens indfølelse«. — Hvad mener Sjøqvist? At et dokument bør dølges, hvis det er menneskeligt afslørende? Hvor ender så biografien? Som dårligt fotografi, retoucheret, forskønnet, beskåret, arrangeret! Hvilken tillid kan vi da have til den? Ingen!

Brevet hører, mener Sjøqvist, til de »personlige dokumenter, der burde være destrueret senest efter Staunings død«. Lad mig tilføje, hvad der undrede mig og burde have undret Sjøqvist: 1) Stauning forlangte ikke sit brev tilbage, skønt han umuligt kan have glemt eller fortrængt, at han havde skrevet det (en trussel mod Olga?), 2) H. P. Sørensen destruerede det ikke, heller ikke efter Staunings død (han har sandsynligvis, modsat Sjøqvist, klart set dets psykologisk-historiske og dokumentariske værdi), og 3) Olgas søn Søren Stauning overlod mig det og godkendte den redigering, jeg gav det, skønt (eller netop *fordi*) han satte pris på såvel sin mor som sin far. At Sjøqvist klandrer ham det (»en forbløffende mangel på kærlighed og hensyn til den fader, der elskede ham«) er en af den slags bedrifter der taler for sig selv! Hvis det er almindeligt, at »faghistorikere« destrue-

rer, skjuler eller undlader at tage hensyn til »personlige dokumenter«, er jeg næppe ene om at ønske at vide efter hvilke principper og i hvilket omfang det sker. Har f. eks. statsministre eller partiledere krav på (i landets interesse el. lign.) særlige diskretionshensyn som ikke gælder almindelige partisoldater eller den øvrige menige befolkning?

Det kan ikke have undgået Sjøqvists opmærksomhed at tidens stilling til det private, den såkaldte »intimsfære«, har ændret sig radikalt de senere år. Det er ikke blot i dansk litteratur, skribenter af alle køn gør det, der før i tiden blev betragtet som værre end døden, i fuld litterær (ja sommetider endog i bogstavelig) offentlighed. Det smitter af på biografierne. Vi ved besked om Churchill's whiskyforbrug og branderter selv i situationer, hvor riget var ved at brase sammen, om Eisenhowers uægteskabelige forbindelse, mens han førte korstog i Europa og Mamie sad på piedestal hjemme, om præsident Kennedy's piger og deres efterladte trusser, om Stalins grusinske drikkeorgier og meget andet inklusive Hitlers sølle ene testikel (og hans glæde over, som en officer bramfrit udtrykte det, en bred og solid soldaterrov (Erich Fromm: *The Anatomy of the Human Destructiveness*)). Tiden er ikke sart. Efter min mening er det udmærket. Lad os få sandheder på bordet — og i bøgerne — fremfor skjult i arkiverne eller tilintetgjort i destruktionskedlerne. Sandheder kan vi lære af. Også af Staunings svaghed for alkohol og kvinder. For han vandt jo, han holdt svagelighederne stangen. Han blev den han var, netop med sine svagheder — ja muligvis endog på grund af. Folk elsker ikke, som Sjøqvist synes at tro, det stærke, det sunde, men netop det sprukne, det ufuldkomne, det svage. Staunings styrke som politiker var måske netop den svaghed, han overvandt, den var hans appel. En fader skal ikke være fuldkommen, heller ikke en landsfader.

Sjøqvists indstilling til det private er ikke blot puritansk, victoriansk, tantet, den er desuden slørende, tilslørende — afslørende. Hvis biografier ikke giver sande portrætter, hvad skal vi så med dem? Når Stauning skrev et læs af breve, tit et om dagen, til Olga og siden til Augusta, betød det så ikke noget? Har disse breve større eller mindre betydning end omtaler af arbejdskonflikten i Esbjerg, balladen med Lyngsie og arbejds mændene eller Kanslergadeforligets konsekvenser for sociallovgivningen? Hvis nogen tør afgøre det, må vedkommende hente sin afgørelse hos overnaturlige magter. Den afslørende tilslørende holdning i danske biografier — de få der findes eller som kalder sig sådan — og den politisk-historiske dominans i dem (og i bedømmelsen af dem) er sandsynligvis årsagen til, at genren ikke er så estimeret og dyrket i Danmark som i andre lande.

Men lad os spørge: er der overhovedet grund til at holde liv i en genre der længe har skrantet? Det var det spørgsmål, Gyldendal stillede nogle af forlagets forfattere. Skal vi forsøge? En side af historieforskningen og -skrivningen domineres af marxistisk tænkning, folket før personen, historien udvikles efter strukturer og bevægelser som økonomien skaber i samfundene, hvad skal vi med hin enkelte, det særlige menneske, når historien skabes af kulpriser og spindemaskiner, af investeringer, udbytter og udnyttelser? Jeg er af den mening, at den enkelte — lad mig blot bruge et stort ord: den enkelte menneskeskæbne er en beskrivelse værd. Historien foregår jo såvel i os som med os og om os, og nogle skaber mere historie

end andre. Men hvem skal skrive om disse skæbner fra virkeligheden? Historikeren med sin fagtroskab eller forfatteren med sin evne for at skabe figurer? Derom handler Sjøqvists »anmeldelse«. Selv er han ærlig nok til i en art selverkendelse at bruge Georg Brandes' ord, »aktstykkerne var der, men ikke livets pust, ingen forfatterpersonlighed« om historikerens biografi.

Jeg forsvarer ikke min forfatterfremtid, heller ikke min Stauning-biografi. Det er da muligt, at Sjøqvist har ret i, at jeg har overdrevet det private på det professionelles bekostning. Men sådan er min fornemmelse for de to sider af livet, støttet af min erfaring, og jeg har fået den bekræftet — endog af politikere. Og under alle omstændigheder kan jeg ikke forestille mig andet end, at jeg har skrevet både min første og sidste biografi. Det er et slid og slæb som jeg ikke igen har lyst til at påtage mig. Men skal genren overhovedet have en dansk fremtid, sætter jeg min lid til de historieinteresserede og politiskorienterede forfattere og de artistisk begavede historikere og til, at ingen af dem stikker noget under stolen og ikke udelukker privatliv eller profession fra et liv som kun med vold kan skilles. Det »professionelle menneske« er i denne forstand en kastrat. Jeg ser hellere en skildring fuld af liv end fuld af kendsgerninger. I sin bedømmelse af biografens muligheder overser Sjøqvist totalt én ting, af hvilken grund hans forslag om at lade et »team« skrive en Stauning-biografi er lige så umuligt som at lade 17 kokke arbejde på samme sorbet. Som om de tre eksisterende antologier om Stauning ikke er afskrækkende nok! Sjøqvist overser — og jeg forstår hvorfor — at al prosa, også biografierne, formes af ét stof, ét materiale, af ord, af sproget, og at biografien — for at kunne leve — må have præg, stil: forfatterens. Uden dén kvalitet er genrens død uafværgelig.

Men i endnu højere grad manifesteres historikerens og forfatterens uenighed, når undertegnede forfatter læser, hvad historiker Sjøqvist mener om biografiforfatterens mulighed for »at puste liv« i en figur: »i forsøget på at tolke den biograferedes personlighed og handlinger kommer forfatteren gang på gang ud på glatis. Ethvert menneske er et univers for sig, og selvom nogle er lettere at forstå end andre, så er intet menneske som »en åben bog« at læse i . . . Forfatteren må nøjes med at henlede læsernes opmærksomhed på fænomenet, og de forklaringer, han forsøger — og er nødt til at forsøge — er kun at betragte som formodninger, fremsat til de samme læseres velvillige overvejelse«.

Det er på samme tid psykologisk og artistisk naivt og en undervurdering baseret på mistillid til læseren. Nej værre, det er en psykologisk og artistisk blokering. En biografi er for mig at se noget så enkelt og mangfoldigt som epik om en virkelig person, baseret på virkelige hændelser. Epikeren kunne aldrig — aldrig! finde på at »tolke den biograferedes personlighed« eller »henlede læsernes opmærksomhed på . . . de forklaringer han forsøger«. — Tolkning og forklaring! Nej personen er aktiv i et rum, i tiden, i historien, han handler efter evne og æltes af sin samtid, som politiker og som menneske, og netop i det handlingens og tidens rum, der opstår omkring ham *uden* tolkninger og *uden* forklaringer, ligger muligheden for en slags epikkens dimension — og for den tolkning og forklaring som alene tilkommer læserne (deriblandt kritikerne). I alt det ikke-sagte findes livet. Det er klart, at Sjøqvist aldrig har gjort sig tanker derom. Og det er endda de væsentligste.